

Z archívu / From the Archive

The current issue of the journal *Profil* includes a review by Ivana Moncoľová of the double Michal Moravčík exhibition (1974 – 2016), which Mira Keratová prepared in late 2018 and early 2019 for the Central Slovakian Gallery in Banská Bystrica and the New Synagogue in Žilina. We requested permission from Ivan Mečľ, publisher of the journal *Umělec*, to reprint the interview that Moncoľová made with the artist fifteen years ago. The interview touched on issues of power, society and the individual, as reflected particularly in works from the exhibition *Internal Affairs 3/ Closed Society*, presented in Bratislava's CC Centre in 2004. The artist was later to present them in a group exhibition by finalists for the Oskár Čepan Prize; in competition with such artists as Tomáš Agat Blonski, Jaroslav Kyša and Peter Maukš Voda, Moravčík received the prize for 2004.

V aktuálnom čísle časopisu *Profil* je uverejnená recenzia Ivany Moncoľovej na dvojjústavu Michala Moravčíka (1974 – 2016), ktorú na prelome rokov 2018 a 2019 pripravila pre Stredoslovenskú galériu v Banskej Bystrici a Novú synagógu v Žiline Mira Keratová. V tejto súvislosti sme požiadali Ivana Mečľa, vydavateľa časopisu *Umělec*, o reprint rozhovoru, ktorý s autorom pred pätnástimi rokmi urobila práve Moncoľová. Rozhovor dotýkajúci sa problémov moci, spoločnosti a jednotlivca reflektoval predovšetkým diela z výstavy *Internal Affairs 3/Closed Society*, ktorá sa uskutočnila v bratislavskom CC Centre v roku 2004. Autor ich o niečo neskôr prezentoval aj na výstave finalistov Ceny Oskára Čepana a v konkurencii výtvarníkov ako Tomáš Agat Blonski, Jaroslav Kyša a Peter Maukš Voda sa stal laureátom ceny za rok 2004.

Whose Nationalism is Better?

Ivana Moncoľová's interview with Michal Moravčík
Originally published in the journal *Umělec*, 2004, no. 2

Ivana Moncoľová: *Are you a Euro-skeptic?*

Michal Moravčík: I think that the sincerity of the West is to a certain extent measured by the interests of power and economy (we have seen the "sincere" euro-politics exercised in the Balkan conflict). Europe, which we adored so much fifteen years ago, is suddenly different and the position of Slovakia in it will be unequal. In fact there was no other possibility but to enter the EU. This was set long ago, otherwise we would end up in undesired isolation, but it is questionable whether the chaos that EU entry brought had to come only now. It is not only about the seeming utilization of the open market with competition nearly destroyed, but also a possible use of the element of chaos, which sprung up during integration. When society is in chaos, bigger changes (which needn't be beneficial) come quicker and rules and laws become more pliable than they would be in an organized society.

Michal Moravčík: Which Nationalism is Better? / Ktorý nacionalizmus je lepší?, 2003, objekt, readymade, vyrezávaný text. Pohľad do výstavy *Internal Affairs*, CC Centrum Bratislava 2004. Foto: Peter Balcar

Ktorý nacionalizmus je lepší?

Rozhovor Ivany Moncoľovej s Michalom Moravčíkom
Pôvodne publikovaný v časopise *Umělec*, 2004, č. 2

S Michalom Moravčíkom sa rozprávame o sérii výstav *Internal Affairs (Vnútorne záležitosti)*, ktoré pripravil spolu s Martinom Piačekom. Kurátorsky boli zastrešené Michaelou Sečanskou. Konali sa v roku 2003 v Galérii Buryzone a v rámci projektu SOHO in Ottakring v neďalekej Viedni. Poslednú výstavu *Internal Affairs 3/Closed Society* realizoval Michal Moravčík sám. Tejto poslednej výstavy sa náš rozhovor dotýka najviac, uskutočnila sa v CC Centre v Bratislave-Petržalke (24. 3. – 18. 4. 2004). Rozhovor sme viedli formou záznamu autentickej diskusie, dotýkali sme sa problémov moci, spoločnosti a jednotlivca, nielen v prostredí strednej Európy. Keďže interview sa viaže na už spomínanú sériu výstav *Internal Affairs*, v ktorej Moravčík skúmal hlavne stredo-európsky politický kontext, otázky, ktoré sa neviazali na túto tému, sme pre publikovanú verziu vypustili. Objekty, ktoré v rozhovore spomínáme, vystavil aj ako finalista Ceny Oskára Čepana – slovenskej obdoby Ceny Jindřicha Chalupeckého. Porota 23. 6. 2004 na záverečnom ceremoniáli vyhlásila spomedzi štyroch finalistov (Tomáš Agat Blonski, Jaroslav Kyša, Peter Maukš Voda, Michal Moravčík) držiteľa ceny. Na rok 2004 sa ním stal Michal Moravčík.

Michal Moravčík: You Are an Inner Enemy. Internal affairs 3/Closed Society (Ty si vnútorný nepriateľ. Vnútorné záležitosti 3/Uzavretá spoločnosť), 2003. Prostredie; readymade – stolná lampa, stolík a stoličky s gravírovaným a vyrezaným textom. Pohľad do priestorov výstavy Michal Moravčík: Divided we Fall, Nová synagóga, Žilina, 2018. Foto: Filip Beránek

Ivana Moncolová: *Séria spoločných výstav, ktoré si realizoval s Martinom Piačekom, bola reakciou na politické javy a vplyvy politickej moci v postsocialistických krajinách. V súčasnosti sa krajiny vstupujúce do EÚ snažia zbaviť svojich „malých chýb“ vrátane nacionalizmu ich zotretím a zamlčaním. V rozhovoroch, ktoré sme viedli o твоjich dielach vystavených v CC Centre, otvorene hovoríš o Trianonskej dohode. Ak si spomínam, debatoval si o tom aj s maďarskými umelcami.*

Michal Moravčík: Prekvapil ma medzi maďarskou verejnosťou často rozšírený názor o Trianone ako o najväčšej maďarskej krivde a zároveň nezaujem o to, ako sa v monarchii „cítilli“ nemaďarské národy. Na problematiku Trianonu panuje často veľmi jednostranný, stereotypný pohľad. Rozpad monarchie je interpretovaný inak než napríklad v našich – slovenských dejinách. Myslím, že časť politickej reprezentácie Maďarska alebo aj niektorí maďarskí intelektuáli si nepoložili dostatočné množstvo kritických otázok o svojej vlastnej histórii, aby v tomto regióne mohli fungovať menej dominantne alebo konfrontačne. Stále tu totiž, podľa môjho názoru, zostáva príliš expanzívny, teritoriálny prvok a latentná snaha o znovu naplnenie akejsi historickej continuity, fixovanej práve na územie karpatskej kotliny.

Ivana Moncolová: *Ako sme potom na tom my, Slováci?*

Michal Moravčík: K vlastnej histórii sme príliš kritickí, myslím, že až sebadeštrukčne. Dokonca si v sebe zbytočne živíme pocit, akoby ani neexistovala. Samozrejme, nie je to pravda.

Michal Moravčík: You Are an Inner Enemy. Internal affairs 3/Closed Society (Ty si vnútorný nepriateľ. Vnútorné záležitosti 3/ Uzavretá spoločnosť), 2003. Prostredie; readymade – stolná lampa, stolička a stoličky s gravírovaným a vyrezaným textom. Pohľad do priestorov výstavy Michal Moravčík: Divided we Fall, Nová synagóga, Žilina, 2018. Foto: Filip Beránek

Ivana Moncollová: *Nábytok, ktorý si vystavil, obsahoval nápisy, slogany (od Noama Chomského) v anglickom jazyku, čo sa úplne vymyká tejto stredoeurópskej lokácii...*

Michal Moravčík: Na prvej výstave z cyklu *Internal Affairs 1* v galérii Buryzone som vystavil nábytok, kde boli názvy po slovensky. Bol tam i jeden Chomského citát: „... je tu asi 80 % populácie, ktorej hlavnou úlohou je plniť rozkazy a nemyslieť. Nič si nevšímať...“, potom texty „Zdanie klame“, „Si v bezpečí?“ „Systém ťa...“, čím som myslel rôzne dopĺňujúce významy: sleduje, odpočúva, kontroluje, ak chceme miluje... Nábytok mal navodzovať atmosféru neistoty vo vzťahu k realite, ktorú vnímame. Odkazoval aj na prácu Martina Piačeka, ktorý tematizoval odpočúvanie a v galérii umiestnil tri plošnice. Jednotlivé zvukové výstupy z rôznych miestností galérie mohol divák počuť, zároveň bol sám odpočúvaný, pritom o tom nevedel. Celkovo táto intervencia do Buryzonu tematizovala stratu súkromia ako fenoménu, s ktorým dnes žijeme. Išlo o určitú čitateľnosť kontextu (aféry odpočúvania, ktoré sa v tom čase udiali na Slovensku – napr. kauza odpočúvania Pavla Ruska), čomu zodpovedalo i použitie slovenského jazyka. Pre výstavu vo Viedni som použil „globalizačný“ anglický jazyk, aby tomu ľudia rozumeli.

Ivana Moncollová: *Tieto témy nie sú u nás veľmi populárne a výtvarníci, zaťaženi na vizuálnu stránku diela, ich minimálne reflektujú. Z mladšej generácie sa okrem Evy Filovej a Martina Piačeka na reflek-*

tovanie súčasnej politickej moci nezamerá azda žiadny iný umelec pôsobiaci vo výtvarnom umení na Slovensku. Vo svojich inštaláciách používaš starý nábytok, na ktorý tieto „provokatívne/upozorňujúce“ heslá umiestňuješ. Nábytok často nie je v pôvodnom stave, ale deštruuješ ho, meníš, prerábaš... Celá koncepcia výstavy bola vnútorne premyslená, ale zaráža ma, že používaš niečo tak hmotne ukotvené ako je nábytok. Idey, heslá, myšlienky, ktoré používaš, dokážu predsa voľne existovať v galerijnom či verejnom priestore samostatne.

Michal Moravčík: Nábytok má svoju vlastnú privátnu „story“, preto som ho použil ako nosič informácie. Je tu ale aj iná vrstva výpovede. Na výstave som použil napríklad španielsku stenu, ktorá vytvára atmosféru prezliekania sa. Otvára sa rovina výmeny ideí či zakrývania, skrývania sa za niečo. Alebo zdeštruovaná podnož skrine (Lebensraum) či botník, kde som umiestnil text o nacionalizme: „Which nationalism is better?“ (Ktorý nacionalizmus je lepší?). Nábytok má svoj kód zviazaný s domácnosťou. Nábytok je tiež vec, ktorá v každodennom živote nonstop existuje, ale nie je často vedome vnímaná, a tu akoby nastávala podobnosť s ideami. Použité vety, ktoré mi priebežne napadali, sú pre mňa vyjadrením/esenciou daných tém. Stret textu a nábytku je pre mňa zaujímavým sklbením dvoch kódov-čítaní, ktoré spoločne vytvárajú kód nový.

Ivana Moncolová: Vo svojich dielach sa zaoberáš aj socialistickou estetikou. Na tejto výstave to nebolo až také evidentné, ale vystavený nábytok, ktorý si upravoval, pochádzal zhruba zo sedemdesiatych rokov. Je to to, čo ťa spája so stredoeurópskym postsocialistickým kontextom?

Michal Moravčík: O recykláciu socialistickej estetiky mi išlo najmä pri skorších prácach, napríklad v prostredí K.A.R.O.L. Snažím sa skôr, aby použité veci mali za sebou život, príbeh, rôzne „nánosy“. V spojitosti s nápismi o novej otvorenej spoločnosti ponúkam ideovú narážku na skutočnosť, že reálna otvorená spoločnosť často, ako napríklad v otázke nacionalizmov, prináša staré veci, len v novom obale. Chcem diváka upozorniť, že i do systému otvorenej spoločnosti je možné všeličo „prepašovať“, veci sa len inak nasvietia, zakryje sa skutočný zámer. Stratégie mocenského vplyvu sa odedú do modrého so žltými hviezdikami, zvolí sa vhodná rétorika a už je to priechodné. Myslím, že Európa je stále plná nacionalizmov, i na Západe i v našom „bloku“, len sa inak volajú a často sú oveľa sofistikovanejšie, posunuté napríklad do ekonomiky. Možno to znie smiešne, ale môžeme sa stretnúť aj so záujmami Poľska na Litve či Ukrajine, alebo počúvame o Veľkom Albánsku...

Ivana Moncolová: Môžeš vysvetliť, čím sa zaoberáš pri nábytkovej inštalácii „vypočúvací stolík“, ktorý pokrýva Chomského citát: „You must be able to say something during the break between two commercials, or in 60 words“ (Musíš byť schopný povedať niečo počas prestávky medzi dvoma reklamnými blokmi, alebo šesťdesiatimi slovami)?

Michal Moravčík: Reagujem tu na problematiku „vnútorného nepriateľa“. Stôl rozdeľuje priestor: na jednej strane je samozrejme vypočúvajúci a na druhej strane ten, ktorý je nepriateľom. Má vyjadrovať myšlienku, že je tu niekto „za“ a niekto, kto je „proti“. Inštaláciu vypočúvacieho stolíka a dvoch stoličiek je potrebné brať ako informáciu, spoločenskú rovnicu s odkazmi, ktorá stále funguje. Chcel som povedať napríklad aj to, že vo svete funguje istý princíp, či už je to v komunizme alebo v otvorenej spoločnosti, ŠtB alebo SIS, a že spoločnosť si vždy nájde tému, ktorou sa dá manipulovať. Aktuálnou je téma hrozby terorizmu. Hocikto môže byť prehlásený za teroristu. Jedným z odkazov „stolíka“ je, že stačí, aby vás označili za anti... a už sa toho nezbavíte.

Ivana Moncolová: Na ready-made objekte – záclonovej garníži – si použil nápis „Intellectuals are very skilled liars“ (Intelektuáli sú veľmi šikovní klamári). Francúzsky filozof Bourdieu vo svojej knihe (Bourdieu Pierre: O televízi, nakl. Doplněk, Praha 2002) hovorí, že intelektuáli sú pre médiá nepoužiteľní a sú aj takí, ktorí programovo neposkytujú rozhovory alebo nevystupujú v médiách.

Michal Moravčík: Nie je to podľa mňa až tak pravda. Nemusí to byť výlučne TV priestor, kde intelektuál „exhibuje“. Stačí si prečítať napríklad Domino fórum (slovenská obdoba kritického týždenníka Respekt). Spoločenský názor sa dá pretvárať aj cez písané texty. Ale funguje to aj cez humor, ako napríklad v relácii Sedem s.r.o., kde zbožňovaný intelektuál a zbožňovaný herec svojimi „bonmotmi“ udávajú spoločenskú voľbu, vkus. Na Slovensku sú traja politológovia vyjadrujúci sa k celospoločenským a politickým témam, vidíme stále tie isté tváre, ktoré médiá oslovujú stále dokola. Prezентujú určité informácie, ktoré spoločnosť navigujú určitým smerom. Koniec koncov je to znova Chomsky, ktorého som už citoval, že len 20 % ľudí si prezentovaný názor spracúva a neberie ho popisne, dokáže myslieť samostatne, neplní príkazy.

Michal Moravčík: You Are an Inner Enemy. Internal affairs 3/Closed Society (Ty si vnútorný nepriateľ. Vnútorné záležitosti 3/Uzavretá spoločnosť), 2003. Prostredie; readymade – stolná lampa, stolík a stoličky s gravírovaným a vyrezaným textom. Pohľad do priestorov výstavy Michal Moravčík: Divided we Fall, Nová synagóga, Žilina, 2018. Foto: Filip Beránek

Michal Moravčík: Didaktická pomôcka, 2003, objekt. Pohľad do výstavy Internal Affairs, CC Centrum Bratislava, 2004. Foto: Peter Balcar

Ivana Moncollová: *Si euroskeptik?*

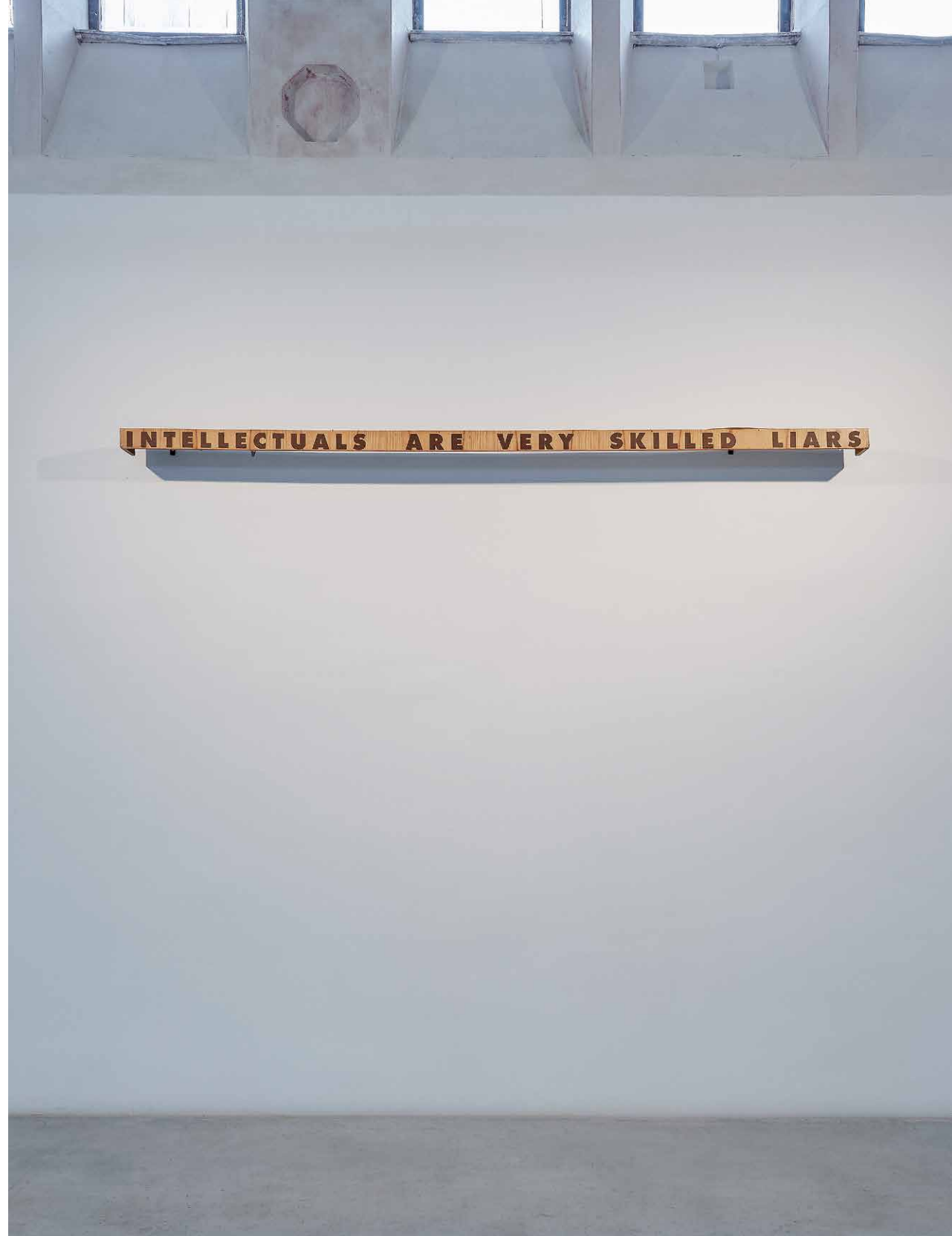
Michal Moravčík: Myslím si, že úprimnosť Západu je do istej miery meraná mocenskými a ekonomickými záujmami (videli sme „úprimnú“ euro-politiku uplatňovanú napríklad pri balkánskom konflikte). Európa, ktorú sme pred pätnástimi rokmi tak obdivovali, je zrazu iná a pozícia Slovenska v nej bude podľa mňa dosť nerovnocenná. V podstate nám však nič iné ako vstup do EÚ neostávalo. Bolo to tak dlhodobo nalinajkované, inak by sme sa ocitli v neželanej izolácii, je však otázne, či aproximačný chaos, ktorý so sebou vstup do EÚ priniesol, musel prísť už teraz. Nie je to len o zdanlivom využití otvoreného trhu s takmer zlikvidovanou konkurenciou, ale aj o možnom využití prvku chaosu, ktorý pri integrácii vznikol. Keď je v spoločnosti chaos, razantnejšie zmeny (ktoré nemusia byť vždy len v náš prospech) sa robia rýchlejšie a normy a zákony sa menia poddajnejšie, ako keď je spoločnosť usporiadaná.

Ivana Moncollová: *Vráťme sa ešte k tvojej výstave v CC Centre. Mohol by si komentovať fotografiu mŕtvoly ležiacej pred vstupom do výstavnej miestnosti?*

Michal Moravčík: Samolepka I'm Hungry, nainštalovaná pri vstupe, zobrazuje mŕtvolu s patologickou visačkou, na ktorej je antitrianonské šovinistické heslo v maďarčine: NEM! NEM! SOHA!, teda: NIE! NIE! NIKDY! (nebude platiť Trianonská zmluva). Je to heslo, ktoré má stále nemálo priaznivcov. Otázka „znovuzjednotenia národa“ tvorí v Maďarsku dokonca jednu z podstatných predvolebných tém. Išlo mi o to, aby som ukázal, že idea večného oživenia „zombie“ ideálov Veľkého Maďarska tu stále je, a zároveň som chcel, aby ju návštevníci galérie „pošliapali“, teda posunuli do polohy, ktorá jej ako „zombiemu“ prináleží.

Ivana Moncollová: *A čo Stredoeurópska didaktická pomôcka, ktorá bola uprostred miestnosti? Už spomínaná podnož zo skrine, v ktorej strede boli vyrezané mapy Maďarska a Veľkého Maďarska.*

Michal Moravčík: Nerád by som pôsobil dojmom extrémistu, preto je namieste ozrejmiť, že všetky práce na výstave majú ambíciu obsiahnuť oveľa širší kontext ako slovensko-maďarský,

Michal Moravčík: Intellectuals Are Very Skilled Liars. Internal Affairs 2 (Intelektuáli sú veľmi schopní klamári. Vnútorne záležitosti 2), 2003, inštalácia; readymade garníža, plotrovaný text. Pohľad do priestorov výstavy Michal Moravčík: Divided we Fall, Nová synagóga, Žilina, 2018. Foto: Filip Beránek

Michal Moravčík: You Are an Inner Enemy. Internal affairs 3/Closed Society (Ty si vnútorný nepriateľ. Vnútorné záležitosti 3/Uzavretá spoločnosť), 2003. Prostredie; readymade – stólná lampa, stolík a stoličky s gravírovaným a vyrezaným textom, detail. Pohľad do priestorov výstavy Michal Moravčík: Divided we Fall, Nová synagóga, Žilina, 2018. Foto: Filip Beránek

hoci dve z nich naozaj vznikli práve ako komentár slovensko-maďarskej problematiky. Výstava vonkoncom nebola zameraná úzkoprsou voči Maďarom, ale voči problému nacionalizmu ako takého, ilustrovanému na konkrétnom probléme. Napríklad v botníku s textom „Which nationalism is better?“ dávam divákovi otázku, ktorý z nacionalizmov je tým lepším. Môžeme sa hypoteticky pýtať, či ním je napr. francúzsky, americký, slovenský. Samozrejme, je to absurdná otázka, pretože žiaden z nich nie je dobrý, ale v realite konkrétnej politiky akoby fungovalo isté meradlo či „posvätná nezávadnosť“ i v tomto ohľade. *Stredoeurópska didaktická pomôcka* je priamou reakciou na poslednú návštevu bývalého maďarského premiéra Viktora Orbána na Slovensku. Na jeho mítingoch sa predávali mapky Veľkého Maďarska. Nechýbal známy nápis Viktor, Felvidék (Horná zem) je s tebou. Sám Orbán zdôraznil, „že sa nachádzame v prelomovom období, keď sa z fľaše vyslobodil duch maďarského uvedomenia a sebavedomia. Jeho prejavom je zjednotenie národa ponad súčasné hranice.“¹ Ako ukazuje tento príklad, niektorí maďarskí politici si nepochopiteľne nárokovujú na dominantné postavenie na tomto území a málokto im to vytýka. Hľadal som spôsob, ako na to reagovať, a myšlienka samolepky, rovnako ako problém máp, sa mi zdala výstižná. Pripomína mi to Lebensraum, ktorým sa oháňal i Hitler, keď si vynucoval väčší životný priestor pre Nemcov. Zarážajúce je, že sa nad tým nikto nepozastavuje, napríklad demokrat Helmut Kohl dokonca prišiel pred voľbami Orbána osobne podporiť.

Ivana Moncolová: *Myslím, že si na výstave finalistov Ceny Oskára Čepana potvrdil záujem o širší kontext týkajúci sa stredoeurópskych postkoloniálnych myšlienok. Záujem o vplyv, moc politického systému. Vynikajúco si to stvárnil v inštalácii šitej na mieru Galérie mesta Bratislavy, kde si na dámskych aj pánskych toaletách dal vymeniť drevené dvere za transparentné – plexisklové. Stále sa diváka snažíš nachytať, do niečoho ho vmanipulovať. Diváci to často chápu v zmysle detskej hry, na ktorej sa pobavia. Tvoj kontext má však paralelu v politickom systéme a to už taká zábava nie je... Myslíš, že divák pri tvojich objektoch dokáže pochopiť hlbšiu rovinu významu?*

Michal Moravčík: Intervencia do priestorov WC v galérii je vlastne svojím spôsobom alegóriou systému, v ktorom žijeme. V priestoroch galérie je tiež človek kontrolovaný, monitorovaný. Toalety

sú jediným priestorom, kde má ešte ako takú intimitu, súkromie. Ja som mu toto súkromie odňal plexisklovými dverami, chcel som, aby pocítil na vlastnej koži odňatie súkromia. Zhrnul by som to takto: v nábytkových situáciách ponúkam divákovi vety, ktoré by ho mali prinútiť rozmyšľať, avšak danú informáciu nemusí brať až tak na vedomie, pretože sa ho nemusí priamo dotknúť. Až priamou konfrontáciou s odňatým súkromím sa v ňom môže čosi ozvať, niečo ho začne znepokojsť. Nechcem byť popisný, či až didaktický, takže sa snažím o to, aby moje veci pôsobili univerzálne a dali sa čítať v rôznych rovinách. Pri tejto intervencii ma lákalo pracovať s priestorom galérie. Čo sa týka čitateľnosti či detskej hry, myslím, že táto práca je zábavná iba po moment, keď človek nie je donútený daný záchod použiť.

Ivana Moncolová: *Na Slovensku bola po revolúcii politická scéna veľmi čiernobielo polarizovaná. Ľudí, rodiny často rozdeľovala na dva tábory. Myslím, že bežných ľudí politika prestala aktívne zaujímať. Za posledné obdobie sme boli na podobných cenách svedkami, že umelci používali estetické stratégie v umení (skúmanie vysokého – nízkeho, popkultúra...). Divákov veľmi rýchlo politikum prestane baviť. Čo potom s takýmto umením?*

Michal Moravčík: Rozdelenie na dva či viac nevraživých táborov je z môjho pohľadu generačným problémom a klasickým postsocialistickým syndrómom. Niečo o tom, aký bol systém, ktorý nám tu vládol po väčšiu časť deväťdesiatych rokov vlády V. Mečiara, hovorí dokument Mareka Kuboša *Taká malá propaganda*, ktorý odhaľuje manipuláciu v Slovenskej televízii, kde sa človek z réžie otvorene vysmieva ľuďom, že prijímali nezmysly z médií, ktoré im on servíroval. Chcel som, aby k mojim kritickým nábytkom bol jasný dodatok, že neschvaľujem manipuláciu z tohto obdobia ani akúkoľvek inú. Preto sme tento film premietli na vernisáži v CC Centre. Politika ľudí zaujíma čoraz menej aj vďaka politikom samotným, pričom paradoxne je to jeden z mála spôsobov, ako veci zmeniť. Ako téma v umení môže samozrejme politika prestať ľudí zaujímať, to pripúšťam, mojim cieľom je však vrátiť ich do spoločenského obehu a ku kritickému mysleniu o veciach, ktoré sa okolo nich dejú. Budem sa opakovať, ale snažím sa adresovať nadčasové problémy, takže sa obávam, že tieto budú ešte o sto rokov stále aktuálne.